

МОРАЛНА ТРАВМА

Илия Савов

Варненски Свободен Университет „Черноризец Храбър”

Факултет „Социални, стопански и компютърни науки“

докторант към катедра психология

Резюме: Терминът морална вреда се появява поради недостига на адекватност във разработките за посттравматично стресово разстройство (ПТСР) и тяхната ефективност към психичното здраве, по конкретно пропускане на лечението на подтиснатите моралните страдания, които служещите изпитват след завръщането си у дома след войната. (2) За разлика от фокуса на ПТСР върху симптомите, свързани със страха, моралното увреждане се фокусира върху симптоми, свързани с вина, срам, гняв и отвращение (Litz et al.). Моралните наранявания (МН), първоначално обсъждани във връзка с нарушаването на моралните убеждения и ценности по време на война сред военния персонал, се разшириха отвъд този контекст, за да включват подобни емоции, изпитвани от здравни специалисти, лица участващи в даване на първа помощ, изпитващи морални емоции в резултат на предприети действия или наблюдения направени по време на травматични събития или обстоятелства.

Ключови думи: морална травма, етични дилеми, морално възстановяване, предателство.

MORAL TRAUMA

Ilya Savov

Varna Free University "Chernorizets Hrabar"

Faculty of "Social, Economic and Computer Sciences"

PhD student at the Department of Psychology

Summary: The term moral injury emerges because of the inadequacy of post-traumatic stress disorder (PTSD) studies and their efficacy to mental health, specifically omitting to treat the repressed moral distress that servicemen experience after returning home from war. (2) In contrast to PTSD's focus on fear-related symptoms, moral impairment focuses on symptoms related to guilt, shame, anger, and disgust (Litz et al.). Moral injury (MH), originally discussed

in relation to the violation of moral beliefs and values during wartime among military personnel, has expanded beyond this context to include similar emotions experienced by health professionals, first responders, experiencing moral emotions as a result of actions taken or observations made during traumatic events or circumstances.

Keywords: *moral trauma, ethical dilemmas, moral recovery, betrayal.*

Увод

В състояние на крайно стресиращи събития и необичайни обстоятелства участващите в тях може да участват в извършване на действия, или може да не успеят да предотвратят тези действия, или да станат свидетели на дейности без да са пряко участващи, които противоречат на техните основни морални вярвания и очаквания (3). Ако тези неща са противоречащи на моралните вярвания на индивида, то както тяхното възможно или не възможно предотвратяване на същите неща може да предизвика травматични последици в неговото психично състояние. Индивидите в подчинено положение могат да изпаднат в състояние да се почувстват предадени от висшестоящи, от организационни зависимости или от значими за тях хора, това всичко може да доведе до негативни психологични резултати (4). Моралното нараняване е изтощително страдание което засяга психологическата, поведенческата, социалната, а и понякога духовна сфера на индивида след излагане на такива събития (5). Морална вреда може да възникне в отговор на действия или свидетелства за поведение, което противоречи на ценностите и моралните убеждения на индивида. Вината, срамът, отвращението и гневът са някои от характерните реакции на моралното нараняване, чувството че е прекрачена границата и са нарушени основните морални вярвания.(6)

Изложение

История

Може би началния отговор на проблема е появата на термина морален дистрес, на философа Andrew Jameton 1984 г., който рагира по проблемите на сестринските грижи, сестринската практика и медицинските проблеми, за да опише психологическия конфликт, който медицинските сестри изпитват по време на „етични дилеми“. Той написа, че „моралното страдание възниква, когато човек знае кое е правилното нещо, но институционалните ограничения правят почти невъзможно да се следва правилният курс на действие“. (7)

Jonathan Shay, пръв използва понятието „морало увреждане”. Развитието на направленията които този проблем обхваща води до развитие през годините и прониква в нови области, като през 90-те години на миналия век терминът “морална увреждане” е измислен от психиатър Jonathan Shay и колеги въз основа на многобройни разкази, представени от военни/ветерани пациенти, като се има предвид тяхното възприятие за несправедливост в резултат на злоупотреби от ръководството. Дефиницията на Jonathan Shay, за морална вреда има три компонента: „Морална вреда е налице, когато е имало предателство на това, което е морално правилно, от някой, който притежава легитимна власт и в ситуация с високи залози.” (9,10,11). От 2002 г. Jonathan Shay, дефинира моралната вреда като произтичаща от „предателството на „това, което е правилно“ в ситуация с високи залози от някой, който държи властта“. (8)

Описание на проблема датира много по-назад във времето, от писанията на Еврипид (416 пр.н.е.). Еврипид първоначално е описал синдрома, използвайки термина „миазма“, означаващ оскверняване или омърсяване, често в резултат на несправедливо убийство, но приложимо към всяко нарушение на моралните ценности, независимо дали се прилага към извършителя, жертвата или дори наблюдателят. Херакъл описва чувството на моралното нараняване по следния начин, в трагедията на Еврипид:

-Какво мога да направя? Къде мога да се скрия от всичко това и да не ме намерят? Какви крила биха ме отнесли достатъчно високо? Колко дълбока дупка трябва да копая? Срамът ми за злото, което съм сторил, ме поглъща... Пропит съм от кръвна вина, замърсен, заразен... Аз съм замърсител , оскърбление за боговете отгоре. (Еврипид, 416 пр.н.е.)

Клиничния и академичния интерес към темата се получава, след като Litz et al. (2009) публикува материали към Администрацията на ветераните за МТ при участвалите във войната, темата започва да получава по-широко внимание в психологичните среди.

Какво е морално нараняване

Няма общо прието определение за разглеждания феномен, като различните автори ползват наличните представени формулировки.

„Извършване, не предотвратяване, свидетелстване или научаване за действия, които нарушават дълбоко вкоренени морални вярвания и очаквания.” (Litz et al., 2009). „предателство на това, което е правилно, от някой, който държи легитимната власт, в ситуация на високи залози” (Shay, 2014, p183). „дълбоко чувство за прегрешение,

включително чувство на срам, скръб, безсмислие и угризения от нарушаване на основни морални вярвания” (Brock & Lettini, 2012).

Обобщено МТ все повече се нарича синдром, характеризиращ се с широко разпространени психологически, емоционални, социални и духовни увреждания (12).

Морална травма извън военните условия

Излизане от военния контекст на материята води до по-следващ етап на разглеждания проблем където е изведен по-широко от военната сфера на психични проблеми и през 2009 г. терминът морална вреда (13) бива модифициран от Breath Litz и колегите му като „извършване, непредотвратяване или свидетелство за действия, които нарушават дълбоко вкоренени морални вярвания и очаквания, могат да бъдат вредни в дългосрочен план, емоционално, психологически, поведенчески, духовно и социално”. Според Litz et al., терминът морална вреда е разработен в отговор на неадекватността на диагнозите за психично здраве, като посттравматично стресово разстройство, капсулиращи моралните страдания, които служещите изпитват след завръщането си у дома от война. (14) За разлика от фокуса на ПТСР върху симптомите, свързани със страха, моралното увреждане се фокусира върху симптоми, свързани с вина, срам, гняв и отвращение. (15) Срамът, с който се сблъскват много хора в резултат на морално нараняване, може да предскаже симптоми на посттравматично стресово разстройство. (16). От друг страна до 2017 г. не съществуват систематични прегледи или мета-анализи за конструкта на моралната вреда, въпреки че е направен литературен преглед на различните дефиниции от началото на моралната вреда, (17, 18) както и психологическа и интердисциплинарна литература прегледи на това как се развива моралната вреда и факторите, които участват. (19, 20)

На база на вече голямото количество натрупана литература през 2019 г. е възможно проучване на наличните данни и опит, за да се разглед проблема по-обстойно на цивилно ниво, съответстващо на морална вреда. Примерите включват причиняване на автомобилна катастрофа или преживяване на сексуално насилие, но изследователите подчертават, че не всеки ще реагира на дадено събитие по същия начин. (21)

Има друго едно интересно допускане от началото на 2020-те, че моралните наранявания са в основата на вълната от оставки на служители в различните индустрии и че моралната вреда може да бъде по-добро обяснение за част от оставките и стреса на служителите, отколкото бърнаут, и води до предложения за друг подход към проблема на организационно ниво. (22)

Така разглеждането на моралното нараняване достига до проблемите на отделната личност във всички сфери на човешкото съществуване.

Когнитивни теории за моралното нараняване

Една от теориите за моралното нараняване предлага то да бъде разгледано като вътрешен конфликт по отношение на несъответствието между престъпното действие и наличните вярвания или морал, вътрешни за извършилия действието военнотружещ. Litz et al. (2009) В този случай вътрешния дисонанс, предизвикан от несъответствието с външния конфликт спрямо относително себе си и другите като действие, могат да допринесат за преживяването на дистрес и този дистрес представлява моралното нараняване. В този модел Litz et al. (2009) идентифицират три основни направени преценки относно морално нараняващите индивиди, от самите тях и от другите: дали прегрешението е глобален (т.е. независещ от контекста), вътрешен (т.е. разглеждан като недостатък на характера) и стабилен (т.е. устойчив). Авторите на теорията Litz et al. (2009) твърдят, че най-вредният ефект на моралната травма е възможното влияние за трайни промени във вярванията за себе си и другите и бъдещето, които „представяват прекомерна приспособимост към морално нарушение, вина или очаквания за несправедливост“. Това предполага, че може да доведе до емоционални, когнитивни и поведенчески негативни влияния.

Друг подобен модел предлагат Nash и Litz (2013), при който в основата на моралното нараняване стои когнитивният дисонанс, но не това не се приема като цялостно съдържание на проблема, то е защото моралното нараняване води до „загуба на доверие в предишни дълбоко вкоренени вярвания относно собствената способност или способността на другите да поддържат общия си морален завет“ и като резултат не лекуваната морална травма след време започва да рецидивира, и може да активира заболявания със сходна симптоматика, като ПТСР и депресия. (Litz et al., 2009).

Друга теоретична възможност е предложението да се погледне моралното нараняване от позицията на очакванията: „ментално представяне на възможни връзки между неща, събития и взаимоотношения“ Baumeister (1991), което разглежда връзките между нещата, събития и отношения. Централното в тази теория е взаимоотношенията на създаваните връзки към това което очакват и това което се случва. (Taves, Asprem, & Ihm, 2018). Травма или стресови събития могат да създадат несъответствия между ситуационни и глобални значения чрез оспорване на вярванията на индивида за себе си, за другите или за това, което се надяват да се случи според вярванията. (Janoff-Bulman, 2004). Създаване на значение е предлагано от Park (2010), като модел. Това включва две нива : ситуационно значение, като разглеждане на събитията в пряк контекст и глобално

значение, като глобални цели, вярвания и чувства. Предполага се, че глобалното значение има силно въздействие върху мислите и емоциите на хората. По този начин „смисъл правене“, както е описано от Park (2010), е процесът, чрез който хората се опитват да намалят дистреса чрез промяна на несъответствието между ситуационното и глобалното значение, търсейки корекция по по-адаптивен начин. Въпреки че съществуват много различни теории за създаването на смисъл, има някои припокриващи се принципи, съответстващи на модела за създаване на значение (Park & Folkman, 1997). Тези принципи включват: Хората използват глобалното значение като ориентираща система, която предоставя когнитивни рамки да тълкуват различни събития; Индивидите тълкуват или оценяват ситуациите по различен начин, когато предизвикват или наблягат на техните глобални смислови системи; Дистресът се основава на несъответствието между тяхната глобална смислова система и тяхната интерпретация на събитието.

Може би като обобщяващо предложение е теорията на (Park, 2010), а то е че основния проблем който се предполага при моделите на справяне е че лечението от травматични преживявания е възпрепятствано от дисонанс между реалността и съществуващата системата от вярвания на индивида. Това основно включва глобални вярвания на индивида и тяхното съответствие и не съответствие с интерпретацията на събитието.

От така представеното до тук следва че за процеса на възстановяване от моралните наранявания е важно интегриране на съществуващите системи от вярвания и случващото се в реалност. Като когато процесът е свързан с военнослужещи, моралното нараняване може да, като подкопае вярванията на индивида за цели на които служи или тяхното бъдеще, което го кара да търси начин да възстанови смисъла (Currier, et al., 2015 г.).

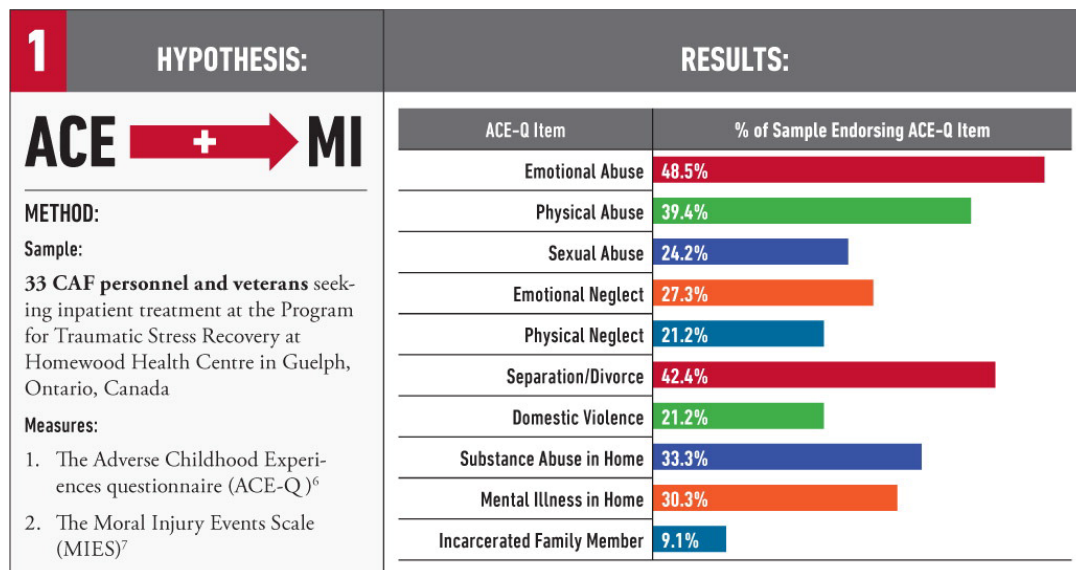
Травматично детство и морално нараняване

Според изследване извършено при CAF (Canadian Armed Forces), както и техни ветерани, при травматично детство се формират предразположености, които в по-късен период предразполагат към морално нараняване. Това предполага, че емоционалното насилие в детството може да бъде рисков фактор за развитие на МТ в зряла възраст.

Погледнато от към когнитивната теория следва, че дете което е преживяло емоционално насилие, формира негативни вярвания в когнитивната триада. Неговите глобални вярвания за себе си за света и бъдещето са заредени негативно в различна степен, кето се активира по-късно по време на зряла възраст в контекста на преживяване. Неблагоприятни преживявания в детството - почти със сигурност играят роля в

развитието и поддържането на МТ, тъй като такива преживявания променят интерпретацията на събитията при стрес (Battaglia et al., 2019).

Графика, “Връзката между неблагоприятните преживявания в детството и моралните наранявания в канадските въоръжени сили” (23)

Според графиката най-високото ниво на преживяно насилие в детството е емоционалното. Така получени резултатите показват, че емоционалното насилие е главния фактор свързан с моралното нараняване. Както доказателството, че емоционалното насилие в детството може да бъде рисков фактор за развитие на морално нараняване в зряла възраст.

Травматичното детство и когнитивната психология (1)

Когнитивно-поведенческият модел приема, че върху основата на личния си опит хората формират свои заключения, на базата на които изграждат вярвания си за себе си, за другите, за света. Всеки разполага с такова когнитивно ниво (Beck, 1963, 1964, 1967). При наличието на определени обстоятелства тези убеждения (или допускания) се активират. Ако обстоятелствата са неблагоприятни, те пораждаат негативни автоматични мисли, т.е. - специфични когниции (мисли, образи или значения). Тези специфични когниции на свой ред отключват негативни емоции, дискомфортни физиологични симптоми и дезадаптивно поведение (Safran, J.D. (1996), P. Salkovkis, John Wiley & sons). Така се създава един самоподдържащ се порочен кръг, където негативните мисли водят до болезнени емоции, промени на физиологично ниво и до неефективно поведение (напр.

избягване или отдръпване), а те на свой ред поддържат и затвърдяват негативните мисли. При хората чиито когнитивни нива са формирани негативно, това ги прави уязвими към психични разстройства и при съответния контекст се появяват негативни автоматични мисли, а травматичните условия играят ролята на отключващ фактор за развитие (Clark, D., Steer, R. (1994). [24] При преживяване на травматично събитие "осигурява" на индивида възможността да остане активирано психичното разстройство, честотата и силата на автоматичните мисли да расте и по този начин целият този процес се само поддържа във времето. (Segal ZV, Gemar M, Williams S, 1999; 108:3–10), (Beck AT, Steer RA, Brown GK, Weissman A, 1991).

Погледнато през когнитивния модел на психичното разстройство може да се допусне че травматичното детство формира дисфункционални вярвания, които изграждат предразположеност към негативни автоматични мисли, което при травматична ситуация се активира според контекста. В разглеждания случай се формира морално нараняване.

Заклучение

Морално нараняващо събитие и морално нараняване.

При разглеждане на проблема с МТ е важно е да се разграничи преживяването на потенциално морално нараняващо събитие от развитието на морално нараняване (25). Това е подобно на ситуативна депресия и развитието на депресивно разстройство, както и развитието на проблематиката при ПТСР. Преживяването на травма не води неизбежно до развитие на психично разстройство. Дали се развива морална вреда се определя от това как индивидът интерпретира потенциално вредното събитие и неговите лични предразположености. Процесът на оценка определя дали събитието генерира значителен дисонанс със системата от вярвания на индивида (26).

1. От професионалните рисковите групи при военни се отчитат най-много и устойчиви проблеми с психичното здраве. Това включва изследвания които показват, че МТ води до повишен риск от самоубийство (Ames et al., 2019), по-голяма тежест на посттравматично стресово разстройство (Bryan et al., 2016). В случай на добър резултат при лечение на ПТСР, наличието на МТ остава значителен рисков фактор за депресия, тревожност и самоубийство (Bryan et al., 2014 ; Nash et al., 2013), това от своя страна подкрепя допускането че МТ е отделен синдром от ПТСР. Военните ветерани, които използват негативни форми на религиозно справяне (Spiritual struggles, Kenneth

Pergament, 1997), могат да бъдат изложени на особен риск от самоубийство (Currier et al., 2017).

2. Личната предразположеност, както е в представеното изследването за травматичното детство, увеличава риска от преминаване от морално нараняващо събитие към състояние на морално нараняване, поради лична предразположеност (Battaglia et al., 2019), (23).

3. Близката симптоматика установена в разгледаните изследвания между ПТСР и МТ, може да направи моралната травма не установена при диагнозата и тя да не се лекува.

4. Не лекуваната морална травма след време започва да рецидивира, и може да активира заболявания със сходна симптоматика, като ПТСР и депресия. (Litz et al., 2009). Така моралната травма може да остане като не изяснена причина за активиране на други разстройства със сходна симптоматика в бъдеще.

Литература

1. „Нарушения на мисленето при депресивни разстройства”, дисертационно изследване на Илия Савов

2. Litz, Brett T.; Stein, Nathan; Delaney, Eileen; Lebowitz, Leslie; Nash, William P.; Silva, Caroline; Maguen, Shira (December 2009). "Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy". *Clinical Psychology Review*. 29 (8): 695–706.

3. Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war Veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*.

4. Shay, J. (2014). Moral injury. *Psychoanalytic Psychology*.

5. Griffin, B. J., Purcell, N., Burkman, K., Litz, B. T., Bryan, C. J., Schmitz, M., Villierme, C., Walsh, J., & Maguen, S. (2019). Moral injury: An integrative review. *Journal of Traumatic Stress*.

6. Farnsworth, J. K., Drescher, K. D., Nieuwsma, J. A., Walser, R. B., & Currier, J. M. (2014). The role of moral emotions in military trauma: Implications for the study and treatment of moral injury. *Review of General Psychology*.

7. Jameton A. *Nursing practice: the ethical issues*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.

8. Shay, Jonathan (2002). *Odysseus in America: Combat Trauma and the Trials of Homecoming*. Scribner.

9. Shay, J. (2010). *Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character*. Simon & Schuster.
10. Shay, J. (2002). *Odysseus in America: Combat trauma and the trials of homecoming*. New York: Scribner
11. Jinkerson, J.D. Defining and assessing moral injury: A syndrome perspective. *Traumatology* 2016.
12. Jinkerson, J.D. Defining and assessing moral injury: A syndrome perspective. *Traumatology* 2016.
13. Litz, Brett T.; Stein, Nathan; Delaney, Eileen; Lebowitz, Leslie; Nash, William P.; Silva, Caroline; Maguen, Shira (December 2009). "Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy". *Clinical Psychology Review*. 29 (8): 695–706.
14. Farnsworth, Jacob (2014). "The role of moral emotions in military trauma: Implications for the study and treatment of moral injury"
15. Gaudet, Camille; Sowers (2016). "A review of PTSD and shame in military veterans". *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 26 (1): 56–68. doi:10.1080/10911359.2015.1059168. S2CID 141882386
16. Hodgson, Timothy J.; Carey, Lindsay B. (19 May 2017). "Moral Injury and Definitional Clarity: Betrayal, Spirituality and the Role of Chaplains". *Journal of Religion and Health*. 56 (4): 1212–1228.
17. Nazarov, A.; Jetly, R.; McNeely, H.; Kiang, M.; Lanius, R.; McKinnon, M. C. (2015). "Role of morality in the experience of guilt and shame within the armed forces". *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 132 (1): 4–19.
18. Griffin, Brandon J.; Purcell, Natalie; Burkman, Kristine; Litz, Brett T.; Bryan, Craig J.; Schmitz, Martha; Villierme, Claudia; Walsh, Jessica; Maguen, Shira (2019-01-28)
19. Molendijk, Tine; Verkoren, Willemijn; Drogendijk, Annelieke; Elands, Martin; Kramer, Eric-Hans; Smit, Annika; Verweij, Désirée (2022-03-02)
20. Sommer, Constance (July 18, 2022). "The Lasting Suffering of Moral Trauma"
21. Steinmetz, Sarah E.; Gray, Matt J.; Clapp, Joshua D. (June 2019). "Development and Evaluation of the Crime-Induced Distress Scale to Measure Shame and Guilt in Civilian Populations"
22. Ron Carucci and Lyudmila N. Praslova (2022). *Employees are tired of being asked to make moral compromises*
23. Brock & Lettini, 2012; Bica, 1999, 2014.

24 Griffin BJ, Purcell N, Burkman K, et al.: Moral injury: an integrative review. *J Trauma Stress*(Epub ahead of print, January 28, 2019)Google Scholar

25. Litz BT, Stein N, Delaney E, et al.: Moral injury and moral repair in war veterans: a preliminary model and intervention strategy. *Clin Psychol Rev* 2009; 29:695–706Crossref, Medline, Google Scholar

26. Meador KG, Nieuwsma JA: Moral injury: contextualized care. *J Med Humanit* 2018; 39:93–99Crossref, Medline, Google Scholar